

פרשת נח

איך בודקים אם ההנאה היא חיובית? (ט, כ-כה)

איך בודקים אם ההנאה היא חיובית?

יִחַל לֵךְ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיֻּטַע כָּרֶם: וַיִּשֶׁת מִן הַיַּיִן, וַיִּשְׁכַּר, וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֶהְלֵה... וַיִּיקֶץ לֵךְ מֵיִינוֹ וַיֵּדַע אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן: וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּבֹשֶׁן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו: (בראשית ט' כ' כ"ה).

את הסיפור של "נח והיין" כולנו מכירים עוד מהגן של ציפי ושושי, אנו נפגשים איתו כל שנה בבית הכנסת בקריאת התורה, ואנו יכולים לדקלם אותו גם מתוך שינה. אך למרות בקיאותנו הרבה בסיפור הזה, לא הרבה שמים לב לכך שיש כאן נקודת חן מעניינת ומחכימה עד מאוד המאלפת אותנו בינה ועצה, וחובתנו להתבונן במסר הטמון בה.

אך טרם נמשיך - נצהיר!

אין ספק שנח היה אדם גדול, הרי הוא היה בדור מלא פשע ורשע - ולמרות זאת הוא הצליח לשמור על עצמו ולא להיגרר אחר החברה ופשעיה, ברור שנח היה הרבה יותר רוחני מאיתנו - ולא לחינם נאמר עליו הפסוק בראשית "וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' (בראשית ו' ח')."

ומה שנכתוב על נח בהמשך המאמר - דברים שמעוגנים בחז"ל, זה לא נכתב חלילה מתוך זלזול, אלא רק כדי להפיק לקחים ולהתרומם בעבודת ה'.

ובכן, המבול תם ונדם, התיבה נוחתת על הרי אררט, נח יוצא מהתיבה ונוטע כרם - ונעשה לו נס וכבר באותו יום הכרם הניב ענבים עסיסיים (תרגום יונתן ט' כ'), נח בוצר את הענבים ועושה מהם יין משובח - ושותה מהיין יותר מהמידה (בראשית רבה ל"ו ג'), עד שדעתו משתבשת עליו (רד"ק ט' כ').

במדרש מובאים תיאורים מאוד קשים על נח באותו זמן, ואלו הן: נח היה מרקד כקוף - התלכלך בטיט ורפש - התגולל בקיאו ובמימי רגליו (ילקו"ש ס"ז, מדרש אגדה ט' כ"א ד"ה וישת).

באותו זמן נח גם עבר השפלה גדולה, "חם - וכנען" התעללו בו בצורה קשה ומרושעת (מחלוקת רב ושמואל בסוג ההתעללות סנהדרין ע' ע"א), ויש שביארו שכנען הזיק את נח על ידי "כישוף" (ספורנו ט' כ"ב), ולמרות שנח היה ער באותו זמן שבוצעה בו ההתעללות, מחמת שִׁכְרוֹתוֹ הוא לא היה בהכרה שכלית כדי להגיב (מלבי"ם ט' כ"ד).

עבר זמן מה, יינו של נח פג ודעתו החלה להתיישב, הוא מתחיל לעכל את מצבו העגום ואת מה שעשו לו "כנען וחם", אך את הנעשה אין להשיב - וכל מה שנותר זה רק לקלל ולהעניש את כנען ואת חם על שזלזלו בו והזיקו לו.

עד כאן הסיפור ההיסטורי - והטרגדיה הנוראה שעברה על נח באותו זמן, ועל פי דרך "הרמז" אנו למדים מכאן מוסר השכל עצום לדורות, ומגלים כאן את ארבעת השלבים שעוברים על האדם החוטא:

וַיִּשֶׁת - האדם נמשך לכל מיני תאוות מותרות והוא מחזר אחר הנאות העולם הזה, אוכל טוב ומוצלח, יין עסיסי ומשובח, מעמד חברתי מנופח, הוא שוקע בהבלי העולם הזה והופך את נשמתו האצילית - לגשמית וגסה, ולאט לאט מתפתח אצלו מצב של...

וַיִּשְׁכַּר - הוא מתמכר להנאות כמו שיכור המתמכר ליין, הוא נהיה עבד נרצע לתאוה ולא מסוגל לשלוט

פרשת נח

במצב, הוא מוכן להקריב למען התאווה את ממונו, את הנימוס והערכים, את אשתו ואת הילדים והשכנים...

וַיִּתְגַּל - האדם מתגלגל כך כל החיים - עד שמגיע עת פקודתו והוא עולה בסערה השמימה, ואז...

וַיִּיקֶץ נֹחַ מִיֵּינוֹ - האדם עולה לעולם האמת ומתפקח מיינו ומכל תאוותיו - ומקבל עיניים נכונות וקדושות, ואז הוא תופס שבסך הכל היה מדובר בתאווה מטופשת אשר לא הועילה לו כלום לעולם הנצח, ובעצם הוא בזבז את חייו לריק והפסיד במו ידיו שכר נצחי. שהרי אם הוא היה מנצל את חייו כראוי ונותן לתורה לשלוט בו - ולא לתאווה, הוא היה מקבל על כל רגע ורגע מימי חייו שכר רם ונשגב. אך מחמת שהוא נגרר אחרי תאוותיו והפך אותם למפעל חייו, הוא עומד כעת בעולם האמת, דל ומדולדל ברוחניות ובשכר.

וַיֵּאמֶר אֱרֹר כְּבָעַן - באותו זמן שהאדם יגלה באיזו מערבולת רוחנית הוא נמצא - הוא יבכה בכי מר על ההחמצה הגדולה של החיים ויקלל את יצר הרע קללות נמרצות, על כך שפיתה אותו והעסיק אותו בתאוות מטופשות והנאות חולפות - ומנע ממנו להשקיע בעבודת ה' להכין "צידה לדרך" לעולם הנצח.

עד כאן המסר של הרב נח על פי "דרך הרמז", והאמת היא שרבותינו היקרים כבר כתבו לנו את זה במילים ברורות, וזה תוכן דבריהם:

אצל נח התקלה והאסון הגיעו דרך היין - אך האמת היא שזה לא קשור רק לשתיית יין, אלא כל מי שנמשך אחרי הנאות ותאוות - הרי הוא מאבד על ידי כך את עולמו, משום שהתאווה מתגברת עליו וטורדת אותו גם מהעולם הזה וגם מהעולם הבא (רבינו בחיי בראשית ט' כ').

ואם ישאל השואל: מה, באמת אסור להנות מהעולם הזה? האם התורה רוצה שנתנזר מכל תענוגות העולם ונמנע מעצמנו כל הנאה ופינוק?
לא ולא! אין ספק שמותר לאדם להנות מהשפע המבורך שהבורא נתן לנו כאן בעולם, ולאמץ את דברי הגמרא שאמרה: "לעולם יאמר אדם בשבילי נברא העולם" (סנהדרין ל"ז ע"א).

אף אחד לא מבקש ממנו לעזוב את הבית המשוכלל והמאובזר ולעבור לגור ביערות ומערות ונקיקי הסלעים, ולהתענות שם בחיק הטבע. רק מה, חובתנו להקפיד על שתי דברים עקרוניים. איזה שתי דברים?

(א) כולם יודעים שלאחר שנח יצא מהתיבה - הוא נטע כרם ענבים, אך לא כולם יודעים את המדרש הבא שכתוב בו כך:

לאחר שנח יצא מהתיבה והחל בנטיעת כרם הענבים, בא לקראתו השטן ואמר לו: רצונך שניטע את הכרם ביחד - אני ואתה? הסכים נח לעצתו, ונטע את הכרם ביחד עם השטן (ילקוט שמעוני ס"ז).

הבנתם מה הייתה השגיאה הראשונה של נח? במקום לגרש את השטן ולתת לו גט כריתות לנצח, הוא עשה איתו עסקים וניסה להיעזר בו.

(ב) נח שתה יותר מהמידה הנצרכת לו (בראשית רבה ל"ו ג'), לכן הוא הגיע לשפל שהגיע. אך אם הוא היה שותה כפי המינון שגופו יכול לספוג ולהתבשם - ולא מעבר לכך, הוא לא היה מגיע לאותו מצב.

אלו שתי הנקודות שראינו אצל נח, והם מלמדים אותנו יסוד גדול:

יהודי יקר! מותר לך להנות מתענוגות העולם ומנעמיו. אך לפני שאתה מתפתה לכל הנאה שקורצת לך,

פרשת נח

תברר שתי נתונים: א) מיהו הבחורצ'יק שעומד מאחרי אותה הנאה ומושך אותך אליה. האם יצר הטוב - או יצר הרע. ואם תגלה שידו של יצר הרע במעל וההנאה והתאוה אינם חלקים, אל תתפתה לדבריו ואל תיכנס איתו לשותפות.

ב) גם אם מדובר בהנאה מותרת ונחוצה ומומלצת, תבדוק אם אתה מבצע אותה "במינון הנכון", ואינך חורג יותר ממה שנחוץ לך.

לדוגמא: יום אחד עלה בקרבו של מושיקו איזה קול פנימי ולחש לו: מושיקו הבונבון, תראה איזה מזג אוויר נעים, מה דעתך לצאת לסיבוב קצר בחוצות קיריה? זה יועיל לך לבריאות הנפש, יפיג לך את הלחצים, ינסוך בך כוחות, הטיוול הזה משחרר... מאוורר... מושיע ומגן...

מושיקו היקר! אתה רוצה לצאת לסיבוב ולהנות מהאוויר הנפלא שה' מפזר בעולמו? אין בעיה חמודי. אך לפני שאתה מפליג לדרכך, תבדוק מי עומד מאחרי ההצעה הזו. האם יצר הרע - או יצר הטוב. מה הכוונה?

תבדוק האם מדובר במקום כשר ונקי שיאוורר אותך מבחינה גשמית - אך גם לא ישרוף אותך מבחינה רוחנית, או שמא מדובר במקום פרוץ ורצוף מבחינת הקדושה והצניעות, והסיבוב שם עלול להכשיל אותך בפגם העיניים... בקיצור, תבדוק אם יצר הטוב עומד מאחרי ההצעה המפתה - או שמא יצר הרע.

גם לאחר שהגעת למסקנה שהכל כשר ונקי ואין מכשול באופק, עליך לבדוק את עניין המינון. האם באמת אתה זקוק ליציאה הזו, לשחרר לחצים ולשאוב כוחות נפש ולהתאוורר, או שמא מדובר ביציאה מיותרת? אם תגלה שהיציאה נחוצה לך ותביא לך תועלת, צא לדרך. אך אם היא מיותרת כדאי לך להימנע ממנה ולהשקיע את האנרגיה הזו בעבודת ה'.

אתה רוצה לאכול אוכל יוקרתי ולא שיגרת? מברוק! אין לתורה עם זה שום בעיה. רק אל תשכח לבדוק שתי דברים:

א) אם יצר הרע לא היוזם של התאוה הזו והוא חפץ להכשילך (בענייני כשרות המאכל, במסעדה מעורבת וכו'),

ב) תבדוק את המינון. האם אתה באמת זקוק להנאה הזו כעת, האם ההנאה הזו תועיל לך להבריא את נפשך ותשמח אותך ותרום את כוחותיך בעבודת ה', או שמא מדובר בהנאה מיותרת מבחינתך "בגדר תאוה בלבד". לדוגמא: אכלת מנה אחת, הזמנת עוד מנה, כבר מיצית את ההנאה והשלמת את החקר שהרגשת, אם כן למה אתה מזמין כעת מנה שלישית...

אם נעשה את החשבון הזה לפני כל צעד - נהפוך את החיים שלנו למקודשים יותר, וגם נקבל שכר על כל הנאותינו. שהרי השקענו בהם חשבון רוחני והפכנו אותם לעבודת ה', ועל עבודת ה' מקבלים שכר מלא בעולם הבא.

לאחר שהפנמנו את צורת החיים הזו שלמדנו מהרב נח, נפתרה לנו שאלה גדולה.

כאן בפרשה אנו רואים שנח שותה יין ומאבד את דעתו ורוקד כמו קוף וכו', ואילו בהמשך החומש כאשר יצחק אבינו שותה את היין שיעקב מגיש לו - לא ראינו שהוא התנהג כך. אדרבה, יצחק נשאר צלול בדעתו ובירך את יעקב ברכות נפלאות, והוא הסתדר עם היין מאוד יפה. כיצד זה יתכן?

מה הסיבה לכך שאצל נח מחיר שתיית היין היה נורא, ואילו אצל יצחק היין לא השפיע עליו כלל לרעה?

פרשת נח

הוא אשר אמרנו. השותף של נח בנטיעת הכרם, היה השטן, והוא זה שדרבן את נח לשתות את כמויות היין, וכאשר יצר הרע מעורב בתמונה ומדרבן את התאוה, אין פלא שלא יוצאים מזה דברים טובים.

אך אצל יצחק אבינו היין היה בקדושה ובטהרה, ללא קשר עם היצר הרע. [מבואר בחז"ל שהמלאך הביא את היין הזה ליעקב - ויעקב הביא את היין ליצחק (תרגום יונתן כ"ז כ"ה)]. וכאשר המניע קדוש וטהור ושתיית היין נעשית בשביל דברים טובים (כדי לברך) ומאחריה עומד יצר הטוב, אזי היא הופכת לקדושה ומבורכת - ואין איתה שום בעיה.

דבר נוסף, אצל נח ראינו שהוא שתה למעלה מהמידה. זה פלא שהוא הגיע לאן שהגיע? מצד שני יצחק אבינו שמר בשתייה על איפוק, מובא בחז"ל שיצחק שתה את היין עם הפסקות - מתוך שליטה ובקרה, כדי לא להיות גרגרן (משך חכמה בראשית כ"ז כ"ה). וכאשר יש בקרה על ההנאה והמינון שלה, ניצלים מכל מכשול.

אם כבר העלינו כאן את נושא "הנאות העולם" והשכלנו להבין מתי ההנאה היא בריאה ומותרת - ומתי היא פסולה ומסוכנת, כאן המקום להשלים עוד פרט בעניין.

יש בתורה מצווה יקרה שנקרא "קדושים תהיו" (ויקרא י"ט ב'), וביאורה כך: עשו כל מה שאפשר, כדי להבטיח שתמיד "קדושים תהיו", ולא תיפלו חלילה באיזו עבירה (של"ה פרשת קדושים תורה אור ב').

במילים אחרות, האדם מצווה לעשות לעצמו כל מיני סייגים וגבולות נוספים מעבר למה שה' אסר עליו, כדי לשמור על עצמו ולהימנע מנפילה רוחנית חלילה. זה מה שעומד מאחרי הציווי "קדש עצמך במותר לך" (יבמות כ' ע"א).

משום כך מוטל על האדם להתאמץ למען בורא עולם ולהקריב מעצמו עוד קצת, ולפרוש מכל הנאה שאינה נחוצה לו ולא תורמת לו כל תועלת אמיתית (של"ה עשרה מאמרות מאמר שביעי).

ולמצווה זו יש מספר טעמים,

מקור: אוצר התורה